

UOT 327

ERMƏNİSTAN VƏ AZƏRBAYCANIN DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNDƏ QƏRBİ AVROPANIN APARICI DÖVLƏTLƏRİNİN MÖVQEYİ

Lamiyə QASIMOVA *

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 30 iyul 2019; çapa qəbul edilmişdir: 16 sentyabr 2019; online-da çap edilmişdir: 20 dekabr 2019

Received: 30th July 2019; accepted: 16th September 2019; published online: 20th December 2019

Açar sözlər: Qərbi Avropa, ərazi bütövlüyü, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ problemi, Heydər Əliyev, İlham Əliyev

Giriş

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində Qərbi Avropa ölkələri ilə münasibətlər xüsusi yer tutmuşdur. Azərbaycanın Qərbi Avropa ölkələri ilə münasibətlərinin qurulmasına təsir edən əsas amillər onun coğrafi-siyasi mövqeyi, Avropa ailəsinin üzvü olması, qloballaşma, Transatlantika məkanına inteqrasiya proseslərində iştirak istəyi, Avropa qitəsinin enerji təhlükəsizliyinin təminatında rolu, Ermənistanın təcavüzü nəticəsində yaradılmış Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli, demokratiyanın inkişafı sahəsində çoxtərəfli əməkdaşlıq və s. olmuşdur.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra xarici siyasətin əsas vəzifələrindən biri Dağlıq Qarabağın və onun ətrafında yaranmış problemlərin tarixini, mahiyyətini və köklərini hərtərəfli açıqlamaq, Azərbaycanın haqq səsinə bütün dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq, mövcud olan informasiya boşluğunu doldurmaq və dünyada ictimai rəyi Azərbaycanın xeyrinə dəyişmək idi. Eyni zamanda problemin milli zəmin əsasında baş verən etnik münaqişə və ya insan hüquqlarının pozulması ilə meydana çıxan qarşıdurma deyil, Azərbaycanın istiqbalı yolunda yaradılmış maneə, onun müstəqilliyinin qarşısını almaq üçün ayrı-ayrı dövlətlər tərəfindən düşünülmüş siyasi məsələ və Ermənistanın Azərbaycana olan ərazi iddiasının bilavasitə nəticəsi olduğunu bütün dünyaya bəyan etmək idi.

Böyük Britaniyanın Ermənistan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsində mövqeyi

Qərbi Avropa dövlətləri içərisində Azərbaycanın müstəqilliyini ilk tanıyan dövlətlərdən biri Böyük Britaniya idi. Bu zaman Azərbaycan diplomatiyasının başlıca vəzifələrindən biri Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində yaradılmış Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında həqiqətlərin Böyük Britaniya rəsmi dairələrinə və ictimaiyyətinə çatdırmaq idi. Bu məqsədlə 1992-ci il yanvarın 13-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Milli Şurası Böyük Britaniya parlamentinə müraciət qəbul etdi. Müraciətdə deyilirdi: “Azərbaycan Respublikası Qarabağ bölgəsinin tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağda yaranmış vəziyyətə Böyük Britaniya parlamentinin kifayət qədər bələd olduğuna ümid

* doktorant, AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu
e-mail: lamiyaqasimova@mail.ru

edir və eyni zamanda aşağıdakı cəhətləri nəzərə çatdırmağı məqsəduyğun sayır. Azərbaycan Respublikası ərazisinin bir hissəsini qopartmaq məqsədilə Ermənistan Respublikasının başladığı təcavüz hər iki xalqa saysız-hesabsız fəlakətlər gətirmişdir. Təcavüzün güclənməsi müasir dünya üçün real təhlükəyə çevrilmişdir” [7, 30-31].

1992-ci il sentyabrın 28-də Böyük Britaniya Ticarət Şurasının prezidenti, ticarət və sənaye naziri Maykl Hezaltayn başda olmaqla nümayəndə heyəti Azərbaycan Respublikasına səfər etdi. Maykl Hezaltayn Baş Nazir Con Meycorun məktubunu Azərbaycan Prezidentinə təqdim etdi. Məktubda Birləşmiş Krallığın Baş Naziri yazırdı: “Böyük Britaniya hökuməti bildirir ki, Dağlıq Qarabağın rəsmi statusu məsələsi müzakirə mövzusu ola bilməz. Bu, Azərbaycan ərazisidir. Biz həmin bölgədə və onun ətrafında baş verən məhvədicə münafişəni bölgədə sabitlik üçün təhlükə, Azərbaycan və Ermənistanın sovet kommunist hakimiyyətindən demokratiyaya keçməsi yolunda ciddi maneə kimi qiymətləndiririk” [7, 33].

Qeyd etmək lazımdır ki, Böyük Britaniya hökuməti 1993-cü ildə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı 3 dəfə – aprelin 14-də, iyulun 27-də və oktyabrın 29-da rəsmi bəyanatlar vermişdir [16].

Böyük Britaniya ilə münasibətlər genişləndirildiyi bir zamanda, 1993-cü ilin yazında Ermənistan silahlı qüvvələri Kəlbəcər rayonunu işğal etdi. Buna etiraz olaraq Böyük Britaniya hökuməti aprelin 14-də bəyanat verdi. Bəyanatda Böyük Britaniya hökuməti Azərbaycan Respublikasının Kəlbəcər rayonuna daxil olmuş qüvvələri çıxarmağa, hərbi əməliyyatları dayandırmağa və ATƏM çərçivəsində sülh prosesini bərpa etməyə çağırır, son döyüşlərin mülki əhaliyə böyük müsibətlər gətirdiyini, adamların bir çoxunun ev-əşiklərini itirdiyini vurğulayırdı.

1993-cü ilin aprelin 30-da BMT Təhlükəsizlik Şurasının iclasında 822 sayılı qətnamə qəbul edilərkən də Böyük Britaniya ədalətli mövqə tutaraq Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünü pislədi [7, 34].

Həmin dövrdə BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədri Böyük Britaniya nümayəndəsi Devid Hanney idi. İyulun 27-də Böyük Britaniya Azərbaycandakı səfiri Tomas Yanqın bəyanatına əsasən Ermənistan tərəfindən Ağdamın işğalına etiraz etdi. İyulun 29-da BMT Təhlükəsizlik Şurası Azərbaycan Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən Milli Məclisin sədri Heydər Əliyevin müraciəti əsasında 853 sayılı qətnamə qəbul etdi. Qətnamə Böyük Britaniyanın təsiri nəticəsində qəbul olundu [19]. Qətnamədə Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzkar siyasəti qətiyyətlə pislənirdi. Əslində, ilk dəfə olaraq, Ermənistan qonşu dövlətə qarşı təcavüzün birbaşa iştirakçısı hesab edilirdi [20].

Böyük Britaniya hökumətinin mövqeyinə əsasən Dağlıq Qarabağa veriləcək muxtariyyətin hansı statusa malik olmasını yalnız Azərbaycan müəyyən etməli idi.

Prezident Heydər Əliyevin 1994-cü il fevralın 19-23-də Böyük Britaniyaya rəsmi səfəri çərçivəsində danışıqlar zamanı Böyük Britaniya Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində mövqeyini bir daha bəyan etdi: Dağlıq Qarabağ Azərbaycan daxilində muxtariyyət ala bilərdi [7, 36].

1997-ci il mayın 1-də Böyük Britaniyada keçirilən parlament seçkilərində Leyborislər Partiyası qalib gəldikdən və Toni Bler Baş Nazir seçildikdən sonra da Böyük Britaniyanın Azərbaycan siyasəti dəyişmədi. Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda separatçı qurum tərəfindən 1997-ci il sentyabrın 1-də keçirilmiş seçkilərlə əlaqədar olaraq Birləşmiş Krallıq hökuməti bəyanatla çıxış etdi. Bəyanatda qondarma “Dağlıq Qarabağ Respublikası”nın beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən tanınmadığı, keçirilmiş seçkilərin

heç bir hüquqi əsası olmadığı qeyd edilir, bölgənin hüquqi statusunun ATƏT-in Minsk qrupunun danışıqlar prosesi çərçivəsində həll olunması vacib hesab edilirdi.

Böyük Britaniya Ermənistan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsində Azərbaycanın ədalətli mövqeyini çoxtərəfli əsasda da müdafiə etmişdir. Avropa Şurası Parlament Assambleyasının (AŞPA) 2001-ci il aprelin 23-dən 30-dək Strasburqda keçirilən yaz sessiyasında “Ermənilərin azərbaycanlılara qarşı soyqırımını siyasətinin tanınması haqqında” xüsusi bəyannamə yayılmışdır. Bu sənədi 20 ölkədən olan 49 deputat dəstəkləmişdir [16].

2014-cü ilin noyabr ayında Böyük Britaniyanın Avropa işləri üzrə naziri Devid Lidinqton Azərbaycan xarici işlər naziri Elmar Məmmədyarovla danışıqlardan sonra Ermənistan – Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində Böyük Britaniyanın mövqeyini açıq şəkildə ifadə etdi. Məcburi köçkünlərin ağır şəraitdə yaşamasının yolverilməz olduğunu, münaqişənin həll edilməsi üçün Böyük Britaniyanın məsləhətlər verə biləcəyini bildirdi [13].

Fransanın Ermənistan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsində mövqeyi

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra Fransa ilə diplomatik-siyasi münasibətlərin qurulması və inkişafı zəruri idi. Ermənistanın Fransa ilə münasibətləri isti, erməni diasporası bu ölkədə güclü idi. Burada 500 000 erməni yaşayırdı və onların icması həddindən artıq fəal idi. Onlar Fransanın siyasi, iqtisadi, mədəni, elm, təhsil sahələrində təmsil olunurdular [22]. Buna görə də həmin zamanda Azərbaycan-Fransa münasibətləri qənaətbəxş səviyyədə deyildi. Azərbaycan-Fransa münasibətlərində etinasızlıq meylləri aradan qaldırılmalı, qarşılıqlı münasibətlər inkişaf etdirilməli idi.

1993-cü ildə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev Qərbi Avropa dövlətləri içərisində ilk səfərini Fransaya etdi. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev və Fransa dövlət başçısı Fransua Mitteran arasında keçirilən görüşdə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli yolları geniş şəkildə müzakirə edildi. Tədqiq edilən illərdə Fransa Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü müdafiə edirdi. Bununla bağlı olaraq Fransua Mitteran dedi: “Biz sülh və təhlükəsizlik prinsiplərinə əsasən sərhədlərin silah və zor gücünə dəyişdirilməsinə yol vermərik. Biz müstəqillik və suverenliyin qanunla qorunmasını istəyirik” [7, 57].

Bu səfərə qədər Fransanın Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsində mövqeyi bir-mənəli olaraq ermənipərəst idisə, bundan sonra rəsmi mövqedə tarazlaşdırılmış elementlər, sülhə riayət etmək, ərazi bütövlüyü, insan hüquqları, dialoq və razılıq elementləri meydana gəldi. Azərbaycan haqqında həqiqətlər Fransada yayılmağa başladı. Fransa ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə Azərbaycanın ədalətli mövqeyini müdafiə etdi [10].

Azərbaycan tərəfi Fransanın təşəbbüsü ilə edilən dinc nizamasalma prosesinə də tərəfdar idi. 2001-ci ilin yanvarın 23-27-də Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Fransaya üçüncü rəsmi səfəri zamanı Fransa tərəfi Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşünün keçirilməsini təklif etdi. Azərbaycan bu təklifi qəbul etdi. Səfər zamanı Heydər Əliyev Fransa parlamentinin “erməni soyqırımını” haqqında qətnamə qəbul etməsini pislədi və bunun beynəlxalq münasibətlərə mənfi təsir edəcəyini bildirdi [10].

2001-ci ilin yanvarında Fransada Jak Şirakin təşəbbüsü ilə Azərbaycan və Ermənistanın dövlət başçıları arasında danışıqların növbəti mərhələsi başlandı. Görüşdə münaqişənin həllinə dair ciddi müzakirələr aparılsa da, konkret bir nəticə alınmadı. Tərəflər arasında kompromis əldə olunması üçün səylərin bundan sonra da davam etdiriləcəyi vurğulandı [1, 48].

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev də Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi kursunu davam etdirərək ilk rəsmi səfərini Fransaya etdi. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2004-cü ilin yanvarında Fransaya ilk rəsmi səfəri zamanı bildirdi: “Mən bu münaqişə ətrafında ona görə geniş danışiram ki, onun yalnız Azərbaycan, region üçün deyil, bütün dünyaya təsiri böyükdür. Xatırladım ki, Sovet İttifaqının dağılmasının özü Qarabağdakı separatist hərəkatdan başladı. Ondan sonra Abxaziya, daha sonra Dnestryanı, sonra Cənubi Osetiya münaqişələri başladı. Bu etnik separatçı hərəkatlar digərləri ilə müşayiət olundu... Bu separatçı hərəkatlar dağıdıcılıqla müşayiət olundu. Bu gün münaqişə zonası regionda sabitliyin pozulması üçün potensial ərazidir. Ona görə də, biz çox narahatıq ki, bu məsələ həll olunmazsa, regionda müharibənin yenidən başlanması üçün daimi təhlükə qalır” [2, 31].

Rəsmi səfər öz bəhrəsini verməyə başladı. 2005-ci il iyunun 21-də Fransa Xarici İşlər Nazirliyi Dağlıq Qarabağda separatçı rejim tərəfindən 19 iyun 2005-ci ildə keçirilən “seçkiləri” qanunsuz hesab etdiyi barədə bəyanat verdi [10].

Fransa eyni zamanda qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikasının müstəqilliyini tanımırdı [15].

2016-cı ilin aprel hadisələrindən sonra Dağlıq Qarabağ probleminin həll edilməsi istiqamətində yeni nüanslar meydana çıxdı. Fransa, ABŞ Ermənistanın mövqeyini dəstəklədi, Rusiya isə bir az da irəli gedərək Ermənistana “İsgəndər” zenit raket kompleksi verdi. Operativ taktiki silah olan “İsgəndər” raketinin Ermənistana verilməsinə Fransa və ABŞ səssiz qaldı, bölgə təhlükəsizliyini təhdid edən Ermənistana heç bir təzyiq olunmadı. Əksinə, bu ölkə ilə siyasi və hərbi əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün təşəbbüs olundu [14].

Beləliklə, araşdırma göstərir ki, Fransa dövlətlərin ərazi bütövlüyü, sərhəd toxunulmazlığı prinsiplərini dəstəkləsə də, istər ikitərəfli, istərsə də ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrə kimi Ermənistan – Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsində obyektiv mövqe nümayiş etdirmirdi.

Almaniyanın Ermənistan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsində mövqeyi

1993-cü ildə Ümummilli lider Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə gəldikdən sonra Almaniya Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə maraq göstərməyə başladı. AFR Bundestaqının üzvü doktor Şperlinq 1993-cü il oktyabrın 1-4-də Azərbaycana səfəri zamanı bu istəyi irəli sürdü. Almaniya ölkələrin sərhədlərinin zorla dəyişdirilməsinin əleyhinə idi. İkitərəfli münasibətlərin inkişaf etdirilməsi və regional məsələlərə baxışda Azərbaycan ilə Almaniyanın mövqeləri üst-üstə düşürdü. [7, 13].

1994-cü ildə Azərbaycan Respublikası ilə AFR arasında ikitərəfli münasibətlərə dair məsələlər üzrə də siyasi məsləhətləşmələr keçirildi. Məsləhətləşmələr zamanı vurğulandı ki, Ermənistan işğal etdiyi əraziləri azad etməyincə regionda daimi və möhkəm sabitlik mümkün deyildir. Noyabrın 10-da alman tərəfinin təşəbbüsü ilə Almaniyanın Minsk qrupundakı nümayəndəsi F.Lambax ilə görüş keçirildi. Almaniya tərəfinin fikrincə, erməni silahlı qüvvələri Şuşa və Laçından qeyd-şərtsiz çıxmalı idilər. Bu məsələ imzalanacaq siyasi sazişdə lazımı qaydada əks olunmalı, Azərbaycan isə ermənilərə Laçın dəhlizindən beynəlxalq nəzarət altında keçid imkanları verməli idi [7, 18].

Almaniya hökumətinin rəsmi mövqeyinə görə, Dağlıq Qarabağ beynəlxalq hüquqla Azərbaycanın ərazisidir. Bu, Almaniya Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmi internet sahifəsində aşağıdakı formada öz əksini tapmışdır: “Dağlıq Qarabağ uğrunda Ermənistanla

müharibədən bəri (1992-1994) beynəlxalq hüquqla Azərbaycana məxsus bu ərazi ətraf-dakı 7 əyalətlə birgə ermənilərin nəzarəti altındadır (Azərbaycan torpaqlarının 17%-i)” [23].

Almaniya Bundestaqı Ermənistan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı bir neçə dəfə mövqeyini ortaya qoymuşdur. Belə ki, 2009-cu ildə Almaniya Bundestaqında “Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik, sabitlik və demokratiyanın gücləndirilməsi” adlı qətnamə qəbul olunmuşdur. Bu sənəddə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinin icrası tələb olunur və Almaniya hökuməti bu prosesdə daha fəal rol oynamağa çağırılırdı. Almaniya Bundestaqı sözügedən qətnamədə hər üç Cənubi Qafqaz dövlətinin ərazi bütövlüyünü tanıyır və regiondakı münaqişələrin həlli məsələsində dövlətlərin suverenliyi, onların razılığı olmadan sərhədlərin dəyişdirilməsinin yolverilməzliyi kimi beynəlxalq hüququn əsas prinsiplərini üstün tuturdu [3, 460].

ATƏT-in xarici işlər nazirlərinin 2016-cı il dekabrın 8-9-da Almanianın Hamburq şəhərində keçirilən 23-cü sammitində federal nazir F.V.Ştaynmayer fəaliyyətdə olan sədr kimi etdiyi çıxışında Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı hadisələrin narahatlıq üçün əsas yaratdığını bildirmişdir: “Aprelin əvvəlində döyüş əməliyyatlarının yenedən alovlanması göstərdi ki, bu münaqişə necə təhlükəlidir” [3, 457].

Almaniya Xarici işlər nazirliyi 2016-cı ildə ATƏT-ə sədrlik edən zaman Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin davamlı sülh yolu ilə həll edilməsi üçün 7 maddədən ibarət plan təklif etdi. Planının mahiyyəti atəşkəs rejiminin möhkəmləndirilməsindən və münaqişənin dialoq, etimad quruculuğu, sabitləşdirmə tədbirləri əsasında tənzimlənməsindən ibarət idi [9].

Məqalədən aydın olur ki, Almaniya Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, sərhəd toxunulmazlığını dəstəkləyir və ATƏT-in sülh təşəbbüsünü müdafiə edirdi.

İtaliyanın Ermənistan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsində mövqeyi

İtaliya ilə ikitərəfli əlaqələrin inkişaf etdirilməsi Azərbaycan üçün təkcə iqtisadi cəhətdən deyil, həm də siyasi baxımdan böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Belə ki, Avropa İttifaqının üzvü olan aparıcı dövlətlərdən biri kimi İtaliya ilə əlaqələrin genişləndirilməsi Azərbaycanın Aİ ilə əlaqələrinin inkişafında mühüm rol oynaya bilərdi.

İtaliya Azərbaycanla Aİ arasında əlaqələrin yeni müstəvidə, strateji tərəfdaşlıq formasında inkişafını dəstəkləyirdi. Qeyd edək ki, Ermənistan – Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı yaradılmış ATƏT-in Minsk Qrupunun üzv dövlətlərindən biri olan İtaliyanın Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləməsi, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin BMT-nin müvafiq 4 qətnaməsi çərçivəsində həll edilməsi ilə bağlı mövqeyi Azərbaycan üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir [7, 516]. 1992-ci ilin martından 1993-cü ilin noyabrınadək İtaliyanın ATƏM-in Minsk Qrupuna sədrliyi dövründə əsas diqqət hər şeydən əvvəl atəşkəsin əldə edilməsinə yönəlmişdi [21].

Minsk Konfransının və sonradan ATƏT-in Minsk qrupunun sədri olmuş İtaliya parlamentinin üzvü və İtaliyanın xarici işlər nazirinin müavini Mario Rafaelli tərəfindən BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 sayılı qətnaməsinə əsasən hazırlanmış Ermənistan qoşunlarının Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən çıxarılmasını nəzərdə tutan “Təcili tədbirlər haqqında vaxt cədvəli” əhəmiyyətli idi. Ermənistan qoşunlarının Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən çıxarılmasına dair “Təcili tədbirlər haqqında vaxt cədvəli” BMT TŞ-nin 853 sayılı qətnaməsinin əlavəsi kimi təqdim edilmişdi. 874 sayılı qətnamədə BMT Təhlükəsizlik Şurası ATƏT-in Minsk qrupu tərəfindən təqdim olunan “Təhlükə

kəsizlik Şurasının 822 və 853 sayılı qətnamələrinin icrası üçün təcili tədbirlər haqqında yenilənmiş vaxt cədvəli” adlı sənədini alqışlayır və təqdir edirdi.

BMT TŞ-nin 874 sayılı qətnaməsində ATƏM-in Minsk qrupunun “Yenilənmiş vaxt cədvəlində” nəzərdə tutulan qarşılıqlı və təcili tədbirlərin həyata keçirilməsinin təmin olunması, xüsusən işğalçı qüvvələrin Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən çıxarılması tələb olunurdu.

2018-ci il martın 27-də İtaliyanın Azərbaycandakı səfiri Augusto Massari ölkəsinin Ermənistan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı mövqeyini belə ifadə etdi: “Bu məsələ ilə bağlı İtaliyanın mövqeyi hər zaman balanslaşdırılmış olub... Bizim ölkənin vasitəçilik rolunda kifayət qədər təcrübəsi var. Düşünürük ki, tərəfləri birləşdirən amillər üzərində çalışmaq lazımdır. Həm Azərbaycan xalqı, həm də erməni xalqı uzun əsrlər boyu sülh içində yaşayıb, bir-birini yaxından tanıyıb... Faktiki olaraq, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini “donmuş” deyil, “uzadılmış” hesab etməliyik”. [17]

Skandinaviya ölkələrinin Ermənistan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsində mövqeyi

Dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsindən sonra Azərbaycan Skandinaviya ölkələri ilə münasibətlərə üstünlük verirdi. Norveçin 25 qeyri-hökumət təşkilatını özündə birləşdirən Saqene Beynəlxalq və Multikultural Könüllülər Mərkəzi 2015-ci ilin yanvar ayında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair bəyanat qəbul etdi. Sənəddə qeyd edilirdi ki, Qarabağda ermənilərin işğalından əvvəl 600-dən çox tarixi abidə və 1050-dən artıq qədim tikili mövcud idi. Təkcə Qafqazın konservatoriyası kimi tanınan Şuşada 36 təhsil ocağı, 435 mədəni və dini mərkəz, 10 muzey və qala məqsədyönlü şəkildə dağıdılıb: “Ermənistan hələ 1988-ci ildə, Sovet İttifaqının süqutundan əvvəl Moskvanın köməyinə arxalanaraq ərazi iddiaları ilə çıxış edib və Rusiyanın intensiv dəstəyi ilə hərbi əməliyyatlara başlayıb. 1994-cü ildə atəşkəs elan olunana qədər Ermənistan Dağlıq Qarabağı və ətrafdakı 7 rayonu işğal edib [18].

Lissabon sammitində Azərbaycanı dəstəkləyən Skandinaviya ölkələrindən biri İsveç idi. 2002-ci ilin fevralında İsveç-Azərbaycan Komitəsinin nümayəndə heyəti Azərbaycana səfər edərkən qaçqın düşərgələrində oldular. Nümayəndə heyətinin rəhbəri O. Şmid vurğuladı ki, qaçqınların öz yerlərinə qayıtması, regionda sülhü bərqərar etmək üçün BMT qətnamələrinin yerinə yetirilməsi vacibdir [5, 241].

İsveçrə Konfederasiyasının Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində mövqeyi

Ermənistan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsində Azərbaycanın haqlı mövqeyini müdafiə edən dövlətlərdən biri İsveçrə Konfederasiyası idi. 2015-ci il dekabrın 19-da ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrinin təşəbbüsü ilə İsveçrə Konfederasiyasının Bern şəhərində keçirilən Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin görüşündə iştirak etmək üçün Bern şəhərində işgüzar səfərdə olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ilə Ermənistan Prezidenti Serj Sarkisyan arasında görüş keçirildi. Prezidentlərin görüşündə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələri və ATƏT-in fəaliyyətə olan sədrinin xüsusi nümayəndəsi iştirak etmişlər [11].

İsveçrənin Federal Xarici İşlər Departamenti 2015-ci il mayın 3-də Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsində keçiriləcək “seçkiləri” etibarsız hesab edirdi. İsveçrənin Federal Xarici İşlər Departamenti vurğulayırdı ki, departament həll edilmiş Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ağır nəticələrindən xəbərdardır və müəyyən olun-

muş formatlar çərçivəsində bu münaqişənin həlli üçün ATƏT-in Minsk qrupunun səylərini dəstəkləməkdə davam edir [12].

Azərbaycan tərəfi regionda davamlı sülh, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq mühitinin bərqərar olmasına şərait yaradacaq Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli istiqamətində dünya birliyinin daha qətiyyətli və ardıcıl mövqedən çıxış etməsi və Ermənistanı beynəlxalq birliyin nüfuzlu üzvləri olan ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədr ölkələrinin təklif etdiyi başlıca prinsiplər əsasında münaqişənin bir dəfəlik həllini nəzərdə tutan yekun sülh sazişi üzərində işə başlamasına vadar etməsinə ümid bəsləyir.

Nəticə

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Qərbi Avropa dövlətləri Ermənistan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsində birmənalı mövqe nümayiş etdirmirdilər. Bu, Azərbaycan haqqında həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə düzgün yayılmaması və erməni diasporasının üstün mövqeyə malik olması ilə izah edilirdi. Ümummilli lider Heydər Əliyevin 1993-cü ildə yenidən hakimiyyətə gəlməsindən sonra Qərbi Avropa dövlətləri Azərbaycanın cəlb olunduğu münaqişə haqqında doğru təsəvvür əldə etdilər. Erməni diasporasının Qərbi Avropa ölkələrində güclü mövqeyə malik olmasına baxmayaraq beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tanınması, torpaqlarının işğal edilməsi, azərbaycanlıların etnik təmizləməyə məruz qalması haqqında sənədlər qəbul olundu.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev E. Dağlıq Qarabağ problemi beynəlxalq hüquq müstəvisində. Bakı: Təhsil, 2004, 216 s.
2. Azərbaycanın xarici siyasəti: sənədlər məcmuəsi: 2004: I hissə. Bakı: GARİSMA MMC, 2009, 816 s.
3. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991-2016). Bakı: "Poliart" MMC, 2017, 904 s.
4. Həsənov Ə. M. Azərbaycanın xarici siyasəti: Avropa dövlətləri və ABŞ (1991-1996). Bakı: Azər nəşr, 1998, 315 s.
5. İsmayilzadə X. Azərbaycan – İsveç əlaqələri // Tarix və onun problemləri. 2009, № 1-2, s. 239-246.
6. Qasımlı M. C. Azərbaycanın xarici siyasəti (1991-2003): I cild, Bakı: Mütərcim, 2015, 648 s.
7. Qasımlı M. C. Azərbaycanın xarici siyasəti (1991-2003): II cild, Bakı: Mütərcim, 2015, 664 s.
8. Şixəliyev E. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı Qərb dövlətlərinin ikili standartlar siyasətinin pərdəarxası // Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan bölməsinin xəbərləri. İctimai və humanitar elmlər seriyası. 2018 № 1, s. 30-37.
9. Almaniya Xarici İşlər Nazirliyi Dağlıq Qarabağda zorakılığın azaldılması və münaqişənin davamlı sülh əsasında həll edilməsi üçün 7 maddədən ibarət plan təklif edib. (<https://sputnik.az/news/20160407/404534292.html>)
10. Azərbaycan – Fransa münasibətlərinə dair ümumi tarixi arayış (<http://lib.aliyevheritage.org/print.php?lang=az&page=178352>)
11. Azərbaycan-İsveçrə (<http://bern.mfa.gov.az/content/29>)
12. Azərbaycan-İsveçrə münasibətləri dostluq və qarşılıqlı yardıma əsaslanır. (http://www.anl.az/down/meqale/yeni_az/2015/mart/428280.htm)

13. Azərbaycan və Böyük Britaniya Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanma prosesini müzakirə edib (<https://www.amerikaninsesi.org/a/daqliq-qarabaq/2509161.html>)
14. Cabbarlı H. Fransa-Dağlıq Qarabağ problemi: vasitəçiliyin iflası (<http://newtimes.az/az/politics/5078>)
15. Əhmədov E. Ermənistanın təcavüzkar siyasəti 30 ildən çoxdur ki, dünya birliyinin gözü qarşısında baş verir (<http://www.karabakh.az/news/?lang=az&i=28664>)
16. Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi və Dağlıq Qarabağ probleminin həllində Böyük Britaniyanın mövqeyi (<http://www.anl.az/down/meqale/ses/2013/fevral/295045.htm>)
17. İtaliya səfiri: “Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün vaxt və güc sərf etməliyik.” (<https://report.az/dagliq-qarabag-munaqishesi/i-taliya-sefiri-dagliq-qarabag-munaqishesinin-helli-ucun-vaxt-ve-guc-serf-etmeliyik/>)
18. Norveç QHT-ləri Qarabağ münaqişəsində Azərbaycanın mövqeyini dəstəkləyən bəyanatla çıxış edib. (<https://report.az/diaspor/norvec-qht-leri-qarabag-munaqishesinde-azerbaycanin-movqeyini/>)
19. Azerbaijani-UK relations (<http://lib.aliyev-heritage.org/en/7540160.html>)
20. Resolution 853 (1993). Adopted by the Security Council at its 3259 th meeting, On 29 July 1993. (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/428/34/IMG/N9342834.pdf?OpenElement>)
21. Rexane Dehdashti-Rasmussen. The Conflict over Nagorno-Karabakh: Causes, the Status of Negotiations, and Prospects. (<https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/06/Rasmussen-en.pdf>)
22. The French – Armenian community is quite active and is engaged in various sectors (<http://hayernaysor.am/en/archives/271542>)
23. Seit dem Krieg mit Armenien (1992-1994) um Bergkarabach befindet sich das volkerrechtlich zu Aserbaidshan gehorende Gebiet zusammen mit sieben umliegenden Provinzen unter armenischer Kontrolle (rund 17% des aserbaidshanischen Staatsterritoriums). Auswaertiges Amt. 07.12.2006. (http://www.auswaertigeamt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/Aserbaidshan/Aussenpolitik_node.html)

Резюме

Ламия Гасымова

Позиция ведущих стран Западной Европы в армяно-азербайджанском Нагорно-Карабахском конфликте

Армяно-Азербайджанский конфликт вокруг Нагорного Карабаха, возникший в политическом пространстве СССР, стал межгосударственной проблемой двух новых независимых государств - Азербайджанской Республики и Республики Армения после распада Советского Союза. Армянские вооруженные силы оккупировали Нагорный Карабах и семь районов Азербайджана в результате вооруженной агрессии.

Неспособность ведущих западных стран принять двойные стандарты в отношении конфликта, неэффективные результаты деятельности Минской группы ОБСЕ и неадекватная оценка конфликта международными организациями способствуют продолжению конфликта.

Наблюдение за внешнеполитической деятельностью азербайджанского государства с серьезными политическими и экономическими проблемами, усугубленными армянским сепаратизмом в Нагорном Карабахе и военной агрессией Армении, поставило серьезные задачи перед его дипломатией. Необходимость предотвращения агрессии и националистического сепаратизма, устранения их тяжелых последствий, обеспечения территориальной целостности и безопасности государства, обеспечения политической и экономической интеграции с мировым сообществом обусловила необходимость последовательной и активной внешней политики.

Одна из главных задач внешней политики после обретения Азербайджаном независимости состояла в том, чтобы подробно объяснить историю, сущность и корни Нагорного Карабаха и проблемы вокруг него, донести истинный голос Азербайджана до мирового сообщества, заполнить существующий информационный пробел и изменить общественное мнение в пользу Азербайджана.

В то же время проблема заключается не в этническом конфликте или нарушении прав человека, а в препятствии объявить миру независимости Азербайджана, который преследовался различными государствами для предотвращения его независимости, и прямым следствием территориальных претензий Армении к Азербайджану.

Развитие отношений со странами Западной Европы и последовательная интеграция Азербайджана в евро-атлантическое пространство стали одним из важнейших направлений внешней политики Азербайджанской Республики. Наш общенациональный лидер Гейдар Алиев, пытался успешно интегрировать проводящий эффективный, реалистичный и прагматичный курс политики с точки зрения государственности и национальных интересов независимой Азербайджанской Республики, сотрудничает с западными государствами на основе взаимовыгодного сотрудничества, добрососедства и мирного сосуществования.

Политическая значимость этих отношений обусловлена тем, что эти страны имеют возможность обеспечить достойное представительство всем международным и региональным организациям, в которые входит Азербайджан, интегрировать его в систему международной безопасности и экономического сотрудничества, в различные европейские структуры и институты. С другой стороны, они оказывают важное влияние на реализацию принципов и решений ОБСЕ по урегулированию армяно-азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта и установлению мира и безопасности на Кавказе.

Ключевые слова: *Западная Европа, территориальная целостность, армяно-азербайджанский Нагорно-Карабахский конфликт, Гейдар Алиев, Ильхам Алиев*

Summary

Lamiya Qasimova

The Position of Leading Western Europe Countries in the Armenian-Azerbaijani, Nagorno-Karabakh Conflict

The Armenian-Azerbaijani conflict over Nagorno-Karabakh, which arose in the political space of the USSR, became an interstate problem of two new independent states - the Republic of Azerbaijan and the Republic of Armenia after the collapse of the Soviet Union. Armenian armed forces occupied Nagorno-Karabakh and seven regions of Azerbaijan as a result of armed aggression.

The failure of leading Western countries to adopt double standards regarding the conflict, the ineffective results of the activities of the OSCE Minsk Group, and the inadequate assessment of the conflict by international organizations contribute to the prolongation of the conflict.

Observing the foreign policy activities of the Azerbaijani state with serious political and economic problems aggravated by Armenian separatism in Nagorno-Karabakh and Armenian military aggression posed significant challenges to its diplomacy. The need to prevent aggression and nationalistic separatism, to eliminate their dire consequences, to ensure the territorial integrity and security of the state, to pursue political and economic integration with the world community, necessitated consistent and active foreign policy.

One of the main tasks of the foreign policy after Azerbaijan's independence was to thoroughly explain the history, essence and roots of Nagorno-Karabakh and the problems around it, to convey the true voice of Azerbaijan to the world community, to fill the existing information gap and change public opinion in favor of Azerbaijan. At the same time, other task was to declare to the whole world that the problem was not a conflict with ethnic conflict or human rights violations on the basis of national ground, but the obstacle created for Azerbaijan's independence, the political issue raised by separate states to prevent its independence and the direct result of the territorial claims of Armenia to Azerbaijan.

The development of relations with Western European countries and the consistent integration of Azerbaijan into the Euro-Atlantic area have become one of the most important areas of Azerbaijan's foreign policy. Our national leader, Heydar Aliyev, successfully pursuing an effective, realistic and

pragmatic policy course in terms of statehood and national interests of the independent Republic of Azerbaijan, sought to establish relations with the Western states on the basis of mutually beneficial cooperation, good neighborliness and peaceful coexistence, actively integrate our country in international politics and integrate into the Euro-Atlantic structures.

The political importance of these relations is due to the fact that these countries have the opportunity to provide comprehensive practical assistance to all international and regional organizations in which Azerbaijan is a member, its integration into the international security and economic cooperation system, to various European structures and institutions. On the other hand, they have an important influence on the implementation of the OSCE principles and decisions on the settlement of the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict, and the establishment of peace and security in the Caucasus.

Key words: *Western Europe, territorial integrity, Armenia - Azerbaijan, Nagorno-Karabakh problem, Heydar Aliyev, Ilham Aliyev*

Redaksiya heyətinin üzvü s.e.ü.f.d., dos. Qasimov Səyavuş Kamran oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.